

Nahvin Öncülerinden Sîbeveyh, Prof.Dr. Ali Bulut

(İstanbul: İFAV Yayınları, 2022), 224 sayfa, 9789755486321

Mehmet Emin GÜZEL | 0000-0001-6049-6616

Arş. Gör. Dr. | Yazar | mehmeteminguzel@aksaray.edu.tr

Aksaray Üniversitesi | **ROR**: 026db3d50

Temel İslam Bilimleri | Aksaray, Türkiye

Öz

Basra dil okulu öncülerinden olan Sîbeveyhi (ö. 180/796), günümüze ulaşan Arap dil gramerine dair yazılmış ilk hacimli eserin yazarıdır. Sîbeveyhi, *el-Kitâb* adlı bu eserinde kendi görüşlerinin yanı sıra hocası Halîl b. Ahmed (ö. 175/791) ve Yûnus b. Habîb (ö. 182/798) gibi dönemin önemli dilcilerinin görüşlerine yer vermiştir. Ayrıca eserde hem doğrudan hem de hocaları vasıtasıyla Sîbeveyhi'nin Araplardan yaptığı pek çok nakil yer almaktadır. Bu yönüyle de eser, Arap diline dair önemli bir arşivdir. Kendisi genç yaşta vefat etmesine rağmen alanda otorite kabul edilmiş, eseri asırlarca ders kitabı olarak okutulmuş ve Arap dili grameri alanında yazılan bütün kitaplara doğrudan veya dolaylı olarak kaynaklık etmiştir. Yazıldığı günden günümüze kadar eser ve yazarı üzerine onlarca çalışma yapılmasına rağmen ülkemizde Sîbeveyhi ve *el-Kitâb*'i üzerine yeterli kadar çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmada Prof. Dr. Ali Bulut'un Sîbeveyhi ve *el-Kitâb* adlı eserini tanıtmaya yönelik kaleme aldığı "Nahvin Öncülerinden Sîbeveyh" başlıklı kitabın kritiği yapılmıştır. Üç bölümden oluşan bu kitabın birinci bölümünde Sîbeveyhi'nin hayatı ve ilmi kişiliği, ikinci ve üçüncü bölümlerinde ise *el-Kitâb* adlı eseri tanıtılmıştır. Kitap 2022 yılında İFAV Yayınları tarafından yayınlanmıştır. Eleştiriye açık yönleri bulunmakla beraber, Sîbeveyhi ve eseri hakkında derli toplu bilgilere yer vermesi açısından önemlidir. Öte yandan *el-Kitâb* okuyucularına kılavuzluk etmesi açısından esere giriş mahiyetinde okunmaya değer kıymetli bir çalışmadır.

Anahtar Kelimeler

Arap Dili, Nahiv, Kitap Kritiği, Sîbeveyhi, el-Kitâb.

Atıf Bilgisi

Güzel, Mehmet Emin. "Nahvin Öncülerinden Sîbeveyh". *Rize İlahiyat Dergisi* 23 (Nisan 2023), 231-234.

<https://doi.org/10.32950/rid.1241409>

Yayın Bilgileri

Türü	Kitap Değerlendirmesi		
Süreç Bilgileri	Geliş Tarihi: 24.01.2023	Kabul Tarihi: 03.03.2023	Yayın Tarihi: 20.04.2023
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körlleme		
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.		
Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate		
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.		
Etik Bildirim	ilahiyatdergi@erdogan.edu.tr		
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.		
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.		

Dizinlenme Bilgisi

Sibawayh, One of the Pioneers of Ilmal-nahw, Prof.Dr. Ali Bulut

(İstanbul: İFAV Publishing, 2022), 224 pages, 9789755486321

Mehmet Emin GÜZEL | 0000-0001-6049-6616

Research Assistant Dr. | Author | mehmeteminguzel@aksaray.edu.tr

Aksaray University | 026db3d50

Basic Islamic Sciences | Aksaray, Türkiye

Abstract

Sibawayh (d. 180/796), one of the pioneers of the Basra School of linguistics, is the author of the first voluminous work on Arabic grammar that has reached the present day. Sibawayh did not only give place to his own views in this book called *al-Kitâb*. He also included the views of important linguists such as her teacher Halil b. Ahmed (d. 175/791) and Yunus b. Habib (d. 182/798). Additionally, the work contains many direct and indirect quotations from Arab sources, making it an important archive of the Arabic language. Despite dying at a young age, Sibawayh was recognized as an authority in the field and his work was used as a textbook for centuries, directly or indirectly serving as a source for all books on Arabic grammar. Despite numerous studies being conducted on the author and his work since it was written, there has not been enough research done in Turkey on Sibawayh and his *al-Kitâb*. This study focuses on the critical review of Prof. Dr. Ali Bulut's book *Sibawayh, One of the Pioneers of Nahw*. The book, which is divided into three sections, introduces Sibawayh's life and scholarly personality in the first section and introduces his work *al-Kitâb* in the second and third sections. The book was published by İFAV Publications in 2022. Although it has aspects that are open to criticism, it is important in terms of giving place to tidy information about Sibawayh and his work. On the other hand, *al-Kitâb* is a valuable work worth reading as an introduction to the work in terms of guiding its readers.

Keywords

Arabic Language, al-Nahw, Book Review, Sibawayh, al-Kitâb.

Citation

Güzel, Mehmet Emin. "Sibawayh, One of the Pioneers of Ilmal-nahw". *Rize Theology Journal* 23 (April 2023), 231-234.

<https://doi.org/10.32950/rid.1241409>

Publication Information

Type	Book Reviews		
Process Information	Date of Submission: 24.01.2023	Date of Acceptance: 03.03.2023	Date of Publication: 20.04.2023
Peer-Review	Double anonymized - Two External		
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.		
Plagiarism Checks	Yes - iThenticate		
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.		
Complaints	ilahiyatdergi@erdogan.edu.tr		
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.		
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.		

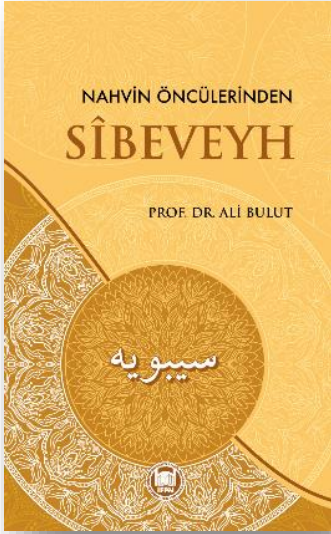

Abstracting and Indexes

Prof.Dr. Ali Bulut, Nahvin Öncülerinden Sîbeveyh (İstanbul: İFAV Yayınları, 2022)

224 sayfa, 978-975-548-632-1

Sîbeveyhi (ö. 180/796), Basra dil okulu öncülerinden olup günümüze ulaşan Arap dil gramerine dair yazılmış ilk hacimli eser olan el-Kitâb'ın yazarıdır. Sîbeveyhi, bu eserinde kendi görüşlerinin yanı sıra başta hocası Halîl b. Ahmed (ö. 175/791) ve Yûnus b. Habîb (ö. 182/798) olmak üzere dönemin önemli dilcilerinin görüşlerine yer vermiştir. Ayrıca eserde Sîbeveyhi'nin hem doğrudan hem de hocaları vasıtasıyla Araplardan yaptığı pek çok nakil yer almaktadır. Genç yaşta vefat etmesine rağmen Sîbeveyhi, alanda otorite kabul edilmiş, eseri asırlarca ders kitabı olarak okutulmuş ve alanla ilgili yazılan bütün eserlere doğrudan veya dolaylı olarak kaynaklık etmiştir. Yazıldığı günden günümüze kadar eser ve yazarı üzerine onlarca çalışma yapılmasına rağmen ülkemizde Sîbeveyhi ve el-Kitâb'ı üzerine yeteri kadar çalışma yapılmamıştır.

Prof. Dr. Ali Bulut'un kaleme aldığı "Nahvin Öncülerinden Sîbeveyh" adlı kitap, alandaki açığı kapatmaya yönelik atılmış önemli bir adımdır. Nitekim yazar kitabın önsözünde Sîbeveyhi ve el-Kitâb'ın ehemmiyetine temas ettikten sonra ülkemizde konuyla ilgili yapılan çalışmaların son derece az olduğunu, bundan dolayı bu kitabı kaleme aldığını belirtmiştir (s. 9). Kitap bir yönüyle Sîbeveyhi'nin biyografisi diğer yönüyle de el-Kitâb'ın kritiği mahiyetindedir. Ancak ileride verilecek bilgilerden de anlaşılacağı üzere eser,

daha çok el-Kitâb'ı tanıtmaya yöneliktir. Nitekim kitapta Sîbeveyhi'nin hayatına kısa bir bölüm ayrılmıştır. Bu bölümde ilmi kişiliğinin anlatıldığı başlık altında yer verilen değerlendirmelerin de büyük çoğunluğu el-Kitâb çerçevesindedir. Buna rağmen eserin adında el-Kitâb'ın yer almaması Sîbeveyhi ile el-Kitâb'ın özdeşleşmesine bağlamak mümkündür. Aksi takdirde "Nahvin Öncülerinden Sîbeveyh ve el-Kitâb Adlı Eseri" şeklinde bir isim daha uygun olacaktır. Burada şu hususu da belirtmek gerekir ki, yazarın "Sîbeveyh" ismini tercih etmesi Farsçadaki telaffuzunu esas almasından mıdır bilinmez ancak nahiv kaynaklarında sonu "veyh" ekiyle biten bileşik özel isimlerin kesre üzere mebni oldukları belirtilir. Dolayısıyla müellifin adı daha çok "Sîbeveyhi" olarak bilinmektedir.

Yazar, giriş ve üç bölüme ayırdığı eserin giriş bölümünde nahiv ilminin tanımı, doğuşu Sîbeveyhi'ye kadar olan tarihsel süreç ve yapılan çalışmaları ele almıştır. Eserin birinci bölümünde Sîbeveyhi'nin hayatı, öğrenimi, hocaları, arkadaşları, öğrencileri, yaşadığı dönemdeki ilmi ortam, ilmi kişiliği ve Kisâî ile arasında geçen münazaraya yer verilmiştir. Bu bölümde yer alan bilgiler Sîbeveyhi'yi tanıtmaya açısından önemli olsa da yeterli olduğu söylenemez. Ancak bu durum kaynaklarda Sîbeveyhi'nin hayatıyla ilgili detaylı bilginin yer almamasıyla açıklanabilir.

İkinci ve üçüncü bölümü Sîbeveyhi'nin el-Kitâb'ına ayıran yazar, ikinci bölümde el-Kitâb'ın nüshaları, el-Kitâb'ta konuların işlenme yöntemi, eserde kullanılan şevâhid, esere yönelik eleştiriler, eserdeki bazı dil kuramları ve terimlerle ilgili bilgiler vermiştir. el-Kitâb'ın, çoğu Türkiye'de olmak üzere dünyanın birçok yerinde el yazmalarının bulunduğunu belirten yazar, nüshaların katalog bilgilerini sıraladıktan sonra (s. 56-60) eserin baskıları hakkında da detaylı bilgilere yer vermiştir. Sîbeveyhi ve eseri üzerine yapılmış çalışmalar başlığı altında eski ve yeni çalışmalarını aktaracağını belirten yazar (s. 63) Korkis Avvâd'ın çalışmasını esas almış, kendi ilaveleriyle birlikte doksan dört tane çalışmaya yer vermiştir (s. 64-74). Ancak Sîbeveyhi ve eseri üzerine yapılan çalışmaların sayısının bundan daha fazla olduğu bilinen bir gerçektir. Sîbeveyhi ve el-Kitâb üzerine çalışmalar, müstakil bir çalışma konusu olacak çapta geniş bir konu olmakla birlikte bu listede, el-Kitâb üzerine yapılmış en önemli şerh çalışmalarından biri olan Hâdî Nehr'in eş-Şerhü'l-Mu'âsır lî Kitâbi Sîbeveyhi adlı eseri ve Sîbeveyhi üzerine yapılmış önemli çalışmalardan bir tanesi olan İdris Makbûl'ün Sîbeveyhi Mu'tezîliyen: hafriyatün fî metâfizika'n-nahvi'l-arabî adlı çalışması gibi öne çıkan modern çalışmalara yer verilmesi uygun olacaktır. Bununla birlikte bu bölümde yer alan bilgiler, Sîbeveyhi ve el-Kitâb'ı tanımak isteyen araştırmacılar için önem arz etmektedir.

el-Kitâb'ta nahiv ve sarf ilminin bütün konuları işlenmiştir. Bunların yanı sıra sözlük, sesbilim, meânî, beyân, bedî, kırâat, arûz ve Arap lehçeleri gibi birçok ilim dallarıyla ilgili bilgiler yer almaktadır (s. 75). el-Kitâb'ta işlenen bu konular bâb usulüne göre işlenmiştir. Ancak henüz terminolojinin tam oluşmadığı erken döneme ait bir eser olması hasebiyle bâb başlıklarının anlaşılması zordur. Nitekim birçok yerde konu içeriği ve konuya dair örnekler okunmadan bâb başlığında ne demek istendiği anlaşılmamaktadır. el-Kitâb'ta konuların işlenme yöntemi hakkında bilgi veren yazar, ilgili başlık altında bâb başlıklarını liste halinde ve anlaşılır bir dille açıklamış, güncel karşılıklarına yer vermiştir (s. 88-105). Eserde yer alan bu tür açıklamalar el-Kitâb

okuyucularına kılavuzluk yapması açısından kıymetlidir.

el-Kitâb'ta Kur'ân, Arap şiiri, Arap kelamı, atasözü ve deyimlerle istihsad edildiğini belirten yazar, Allâl el-Fâsî'nin çalışmasına dayanarak Sîbeveyhi'nin el-Kitâb'ında hadislerle hiç istihsatta bulunmadığını öne sürmüştür (s. 115). Ancak konu, Sîbeveyhi uzmanları arasında tartışmalı olup sınırlı sayıda da olsa el-Kitâb'ta istihsad amaçlı hadislerin yer aldığı görülmektedir (bk. el-Kitâb s. 2/32; 2/393; 3/268).

el-Kitâb, üslubunun kapalı olması, yanlış ve çelişik bilgiler içermesi ve düzensiz olması gibi bazı yönlerden eleştirilmiştir. Kitapta yazarın bu eleştirilere yer verirken savunmacı bir refleksle yaklaştığı gözden kaçmamaktadır (s. 120-136). Ancak yapılan bu eleştirilerin doğruluk payı olsa da eleştirenlerin anakronizme düştükleri görülmektedir. Zira eksiklerine rağmen yazıldığı dönem ve şartlar göz önünde bulundurulduğunda el-Kitâb'ın kendi çağını aşan çapta bir eser olduğu anlaşılacaktır. Buradan hareketle yazarın bu eleştirilere karşı savunmacı yaklaşması haklı ve yerindedir.

el-Kitâb, âmil (etken), ta'îl (nedensellik), hazif (eksilti) ve kuvvet gibi birçok dil nazariyesini barındırır. Daha sonra yazılan nahiv eserleri de büyük oranda nahiv ilminin omurgasını oluşturan bu nazariyeleri esas almıştır. Dolayısıyla el-Kitâb okuyucuları için eserin barındırdığı bu dil nazariyelerine vakıf olmak hayati öneme sahiptir. Ancak âmil nazariyesi başlığı altında yazarın bağlamdan koparak konuyu daha çok İbn Madâ (ö. 592/1196) ve Nasr Hamid Ebû Zeyd (ö. 1943-2010) ekseninde tartıştığı görülmektedir (s. 140-145). Kaldı ki başta âmil kuramı olmak üzere geleneksel nahiv ilmine karşı çıkan İbn Madâ'nın iddialarına Nasr Hamid Ebû Zeyd gibi muasır bir dilci yerine Tûfî (ö. 716/1316) veya İbn Harûf (ö. 609/1212) gibi âlimler üzerinden cevap vermesi daha uygun olacaktır.

İkinci bölümde sınırlı da olsa yer verilen terimler sözlüğü (s.155-160), el-Kitâb'ın dilini anlamaya yönelik yapılmış kıymetli bir çalışmadır. Söz gelimi günümüz okuyucusu "اسم الفاعل والمفعول لكان" ifadesinden kâne nakıs fiilinin ism-i fâil ve ism-i mefûl kiplerini anlayacaktır. Ancak bu ifade el-Kitâb'ta kânenin isim ve haberi anlamında kullanılmıştır (s. 155). Ayrıca bu başlık altında açıklanan terimlerin güncel karşılıklarına yer verilmek suretiyle Sîbeveyhi'den sonra gramer terimlerinde ne gibi bir değişiklik olduğunu gözlemlene imkânı sunmuştur.

Sîbeveyhi el-Kitâb'ında sadece dilbilgisi kurallarını vermekle kalmamış, aynı zamanda ifade inceliklerini ve dilin farklı üsluplarını da sunmuştur. Bu bağlamda, dil verisini öğretmekle yetinmemiş doğru-yanlış, güzel-çirkin vb. değerlendirmelere tabi tutmuştur (s. 199). el-Kitâb'taki bu değerlendirmeler bazı ilim adamları tarafından edebî tenkit unsurları olarak görüldüğünden edebî tenkidin ilk yazılı ürününün de el-Kitâb olduğu kabul edilir (s. 165). Ancak şunu da belirtmek gerekir ki Sîbeveyhi'ye göre bazen konuşma diliyle (nesir) şiir dili arasında sözel değerler yönünden farklılıklar bulunur. Zira şiir dilinin kendine özgü bazı kuralları vardır ve bu kuralların bir kısmı nesir diliyle uyurken bir kısmı uyuzmaz (s. 196). Kitabın üçüncü bölümünü el-Kitâb'ın bu yönüne ayıran yazar, el-Kitâb'ta ölçme-değerlendirme yöntemi, sözel değerler konusu ve temsil kavramını incelemiştir. Kendisinin de belirttiği gibi yazar bu bölümde el-Kitâb üzerine yapılmış önceki iki çalışmadan yararlanmıştı (s. 166). Yapılan inceleme sonucu yirmi yedi tanesi olumlu on dokuz da olumsuz değerler olmak üzere toplam kırk altı tane sözel değerlerle ilgili terim tespit edilmiştir (s. 202). Bu terimlerin izahına yönelik verilen bilgiler el-Kitâb'ın anlaşılmasına ciddi katkı sağlayan kıymetli verilerdir. Ancak yapılan bu açıklamalarda bazı değerlendirme hataları gözden kaçmamaktadır. Söz gelimi yazar, "ehaffu" (s. 183) şeklinde bir sözel değere yer vermiştir. Oysa bu, bir ölçü olabilir ancak değer değildir. Kaldı ki bunu bir değer olarak saydığı takdirde, "eskalu", "hafifun", "sakîlun" gibi daha birçok değere yer vermesi gerekecektir. Son olarak "Kalîlün Habîs" değerini "Biraz Berbat" şeklinde açıklaması (s. 192) isabetli olmamıştır. Zira bu tamlamadaki "kalîl" ifadesi ayrı bir değerdir ve kullanımın azlığını ifade etmektedir.

Ez cümle tıp alanında İbn Sinâ (ö. 428/1037) ve el-Kânûn fi't-tıb adlı eseri otorite kabul edildiği gibi Arap dili gramerinde de Sîbeveyhi ve el-Kitâb'ı otorite kabul edilmiştir. Eser, sadece Arap dil gramerine dair ilkeler barındırmakla yetinmeyip Arap diline dair başta şiir ve günlük Arap kelamı olmak üzere zengin dil verisi barındırmaktadır. Bu yönüyle de kıymetli bir arşivdir. Eksik ve eleştiriye açık yönleri olsa da asırlarca ders kitabı olarak okutulmuş, alanda yapılan bütün çalışmalara doğrudan veya dolaylı olarak kaynaklık etmiştir. Ancak hem hacmi hem de üslubunun zor olmasından dolayı günümüzde daha çok bir başvuru kitabı olarak raflardaki yerini almaktadır. Zira eser, alanın mütehasıslarının bile yer yer anlamada güçlük çektiği bir üslup ve terminolojiye sahiptir. Prof. Dr. Ali Bulut'un bu kitabı hem Sîbeveyhi ve eserini tanıtmaya hem de esere merak duyanlara kılavuzluk etmesi açısından önemli ve el-Kitâb'a giriş mahiyetinde okunması gereken kıymetli bir çalışmadır.